

ԳԻՐԱԿԱՌԱՌՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՐՁԱՆԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՆԻ
ԱՆՏԻՊ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

Իմ հոգին զոյգ հենարաններ ունի՝
Աստուած եւ Հայրենիք:
Եկեղեցին նահապետներով եւ Եկեղեցի:
Հայ Եկեղեցին Ազգային Եկեղեցի է:
ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՆԻ

Ընթերցողի սեղանին է մի նոր գիրք, որը հրապարակել է Հայաստանի ազգային արխիւը, մասնակցութեամբ «Հայրենիք» ակումբի. Գարեգին Նժդեհ «Նորայայտ նամակներ», Երևան, 2011:

Վենետիկի Ս. Ղազար կղզում են պահում Գարեգին Նժդեհի ցայսօր անյայտ աւելի քան 40 բանաստեղծություններ եւ 17 նամակներ: Նամակները բացառիկ նշանակություն ունեն 1920-1930-ական թթ. հայոց պարամության բազմաթիւ իրողություններ ճշտելու համար: Դրանցում Նժդեհը փալիս է նաեւ Յեղակոսության եւ Տաթևակաճանության մասին մեկնություններ, որոնք աւելի են ամբողջացնում դրանց էությունը բացայայտող իր սահմանումները:

Գարեգին Նժդեհի նամակներն ուղղված են ԱՄՆ Յեղակոս ուխտերի յայրնի գործիչ, 1930-ական թթ. ՆՅԴ ԱՄՆ կենտրոնական կոմիտեի անդամ, Գարեգին Նժդեհի բարեկամներից մէկին՝ Յովհաննէս Յովհաննիսեանին:

«Երկու խօսքում» աւած է. «Հայկական ցանկացած կառոյցի, նաեւ՝ ամեն մի անհատի համար այդ նամակները դասագիրք են, որից նա կարող է իմանալ թէ Նժդեհի համար ինչ ասել է օրէնք, իրաւասութիւն, ժողովրդավար ղեկավարի ընտրութիւն եւ այլն: Փնտրելի են ղեկավարի եւ կարգապահութեան, անհատի եւ հայրենիքի գուր հայի խառնուածքով ու էութեամբ բացայայտումները այդ նամակներում, որոնք օգնում են հասկանալու, որ գոյութիւն ունի նշուած երևոյթների գուր հայկական հոգեբանութիւնը, որը մի եզակիութիւն է դրանք բնորոշող համաշխարհային յայրնի ըմբռնումների մէջ: Դրանք հայրնաբերել է ինքը՝ առանց այդ մասին որեւէ նամակի մէջ նման բան ասելու (էջ 4):

Սպարելու ներկայացնում ենք որոշ հարաւներ այդ նամակներից.

15 նոյեմբերի 1935 թ.

Սօֆիա

... Ժողովրդավար - ղեկավար լինելու համար նախ պէտք է լինել խոր, անկեղծ, հոգեփոխիչ ապրումի մարդ: Այդ էլ բաւական է: Պետք է լինել նաեւ՝ նոր գաղափարի, նոր ապրումի, նոր, վերականգնող աշխարհի մարդ: Սրա շրթունքներին դի՛ր զօրաւոր խօսքը, որէն հոգեւոր արիւն կաթէր: Այդ յատկութիւններին աւելացուր ամենէն անհրաժեշտը՝ արիութիւնը - շրջապատի մտաւոր ծուլութիւնը, հոգեւոր մանրութիւնը, կեղծիքը, տգիտանքը, չկամութիւնը, նախանձը առաքելաբար կոխելու եւ անցնելու քաջութիւնը, եւ կստացուի ժողովրդի մարդը, ղեկավարը:...

... Ես չեկայ Ամերիկա ժողովրդականութիւն փնտրելու, այլ աշխատելու մեր ցեղի հոգու անսպառ հանքերում: Ամերիկան ոչինչ աւելացուց այն բանին, որ ես ստացած եմ Հայաստանէն, Լեւոնահայաստանէն: Ամերիկան կուտաւ չէ, որ նոր բան տար ինձ: Ամերիկայում ինձ յաջողեց - հակառակ շատերի չկամութեան - ոտքի հանել Հայոց ցեղը, ցեղայնութիւնը նորահաս սերունդի մէջ: Իսկ ինձ յաջողեց, որովհետեւ ես Ամերիկա եկայ որոշ առաքելութեամբ, որովհետեւ ես ունէի իմ որոշ ճամբան, ես գիտէի իմ գործը, իմ անելիքը:

... Ընամարիտ ղեկավարներ են պակասում: Ժամանակները մեծ են, գործիչները՝ փոքրիկ - ահա՛ պատճառը օրւայ մեր դժբախտութեան: Ինչ խօսք, որ կարելի է վատ գործիչ լինել, բայց՝ անկեղծ մարդ:

... Յեղակոսն՝ ասել է ջահել ոյժ, խռովքոտ ոյժ, պահանջկոտ ոյժ, որը... կարող է գործ պահանջել, արիւնի զոհաբերութիւն պահանջել...

[1935]

... Մասնաւորապէս Ամերիկայում աչքը բացած մեր պատանիների եւ երիտասարդների համար չարիք է «սօցիալիզմը»: Սօցիալիզմը դասակարգային վարդապետութիւն է, դա միշտ էլ ենթադրում է դասակարգեր, դասակարգայնացած հասարակութիւն: Դա հարւածում է, կոտորակում, տկարացնում ազգը - ժողովուրդը: Իսկ Յեղակոսնութիւնը ձգտում է անբաժանելի դարձնել ազգը: Թուրքէն զարնած, կիսւած, թուրքին հարեւան լինել, եւ «սօցիալիզմից» բարբաջել, ասել է «իգապեալ» լինել, կենսաբանօրէն անբարոյական լինել, անհայրենասէր լինել: Սօցիալիստէն ամէն բան դուրս կուգայ, բայց ոչ մարտիկ, զինւոր: Մի ժողովուրդ, որն իր փիլիսոփայութիւնը, աշխարհայեցողութիւնը, կրօնն անգամ չի յարմարեցնում իր ինքնապաշտպանութեան պահանջներին՝ անբարոյական է եւ անապագայ: Մի ժողովուրդ, որն իր զէնքերն ընտրելու ժամանակ հաշի չի առնում իր թշնամիների

զէնքերը ~ քաղաքականապէս տգէտ ու տհաս ժողովուրդ է: Թուրք թշնամի ունենալ եւ Յեղակրօնութեան դէմ լինել ~ դա առնուազն ազգային ընկածութիւն է: ... Սկսել եմ տարակուսիլ, թէ մէկ էլ պիտի տեսնեմ Հայոց լեռները: ... «Զգուանքի եւ դառնութեան վայրկեաններին Հայեացքս սուր կ'փնտրէ, քանզի երբ ձեռքս սրիս վրայ դնեմ՝ կ'հաւատամ, թէ չպիտի մեռնիմ հեռու Հայրենի լեռներից...

1 սեպտեմբեր 1936 թ.

Քաղաքական գործիչի համար շառլատանութիւն է՝ խօսել համերաշխութեան մասին, որին չէ հաւատում: Եթէ քաղաքական խորհողութիւնից զուրկ չէ գործիչը, եթէ շառլատան չէ՝ չի խօսի այնպիսի բաների մասին, որոնց ինքը չէ հաւատում, որոնք չեն կարող իրականանալ: ...

7 յունուար 1937 թ.

Սօֆիա

... Հայոց սփիւռքի մէջ գոյութիւն ունեցող երիտասարդական կազմակերպութիւնների մէջ կայ միայն մէկը, որ անսխալ կերպով թարգմանում է մեր ցեղի կամքը ~ լինել ուժեղ, է՛լի ուժեղ, մի՛շտ ուժեղ՝ չկորչելու համար: Յեղակրօնութիւնը ~ դա ցեղային ոյժի, հպարտանքի եւ հերոսականութեան կրօն է: Այդ իսկ պատճառով Յեղակրօն ուխտերը կ'ձգտեն դառնալ մի ուժաստեղծ գործօն սփիւռքի Հայութեան մէջ. նաեւ՝ դառնալ միութեան եւ համերաշխութեան մի գիծ, որովհետեւ ոյժը միացուցիչ ազդակ է: Գաղութահայութեան դժբախտութեան, նրա անհամերաշխութեան, նրա ներքին իրարակերութեան պատճառներից մէկն էլ՝ իր ծոցի մէջ գործող կազմակերպութիւնների գաղափարախօսական եւ թւական տկարութիւնն է:

... Սպորտը մարմնակրթանք չէ միայն, այլ եւ Հայրենիքի ինքնապաշտպանութեան գործին սատարող մի զօրաւոր ազդակ: Մի նոր սերունդ, վտանգի՝ սերունդ, որը ոչ թէ միայն պաշտէր իր Յեղը, այլեւ քաղաքականապէս ծառայէր ու մեռնէր իր Հայրենիքի համար: ... Սխալ հասկացւած ու կիրարկւած սպորտը տանում է նարցիսիզմի ~ ինքնասիրահարութեան:

... Բաւական չէ սիրել սպորտը ~ սպորտին պէտք է միացնել նա՛եւ սպարտականը, պէտք է զինւոր լինել, Յեղի եւ Հայրենիքի զինւորը: Ուրիշ ազգերի մօտ մարզադաշտը հանդիսանում է նախադուռը ռազմադաշտի: Նրանց

մօտ մարզարուեստը ծառայում է ռազմարուեստին, որով մարզիկը դառնում է մարտիկ: Այսօր ողջ աշխարհում - բոլոր պետութեանց մէջ մարզական եւ այլ կարգի դաստիարակութեան խնդիրը դրւում եւ լուծւում է Հայրենիքի եւ Յեղի պաշտպանութեան խնդրի կապակցութեամբ: Ամէնուրեք սպորտին տրւած է ազգային բնույթ: ...

Նորահաս սերունդին վերաբերող ամէն կազմակերպութիւն - անկախ իր քաղաքական դաւանանքէն - եթէ աշխարհ եկած չէ ցեղի անունով - անպէտք է Հայրենիքի համար: Նա, որ Յեղակրօն չէ՝ ոյժի չի վերածւիր: Նա, որ Յեղակրօն չէ՝ կմնայ առանց մարտական խմորի, կմնայ անմարտունակ - ռազմիկ չի՝ դառնայ: Անցեղաճանաչ ու անցեղապաշտ կազմակերպությունները - մասնաւորապէս նորահասին պատկանողները... նրանք դինամիկ նպատակի ու խանդավառիչ գործերի պակասի շնորհիւ դառնում են ճահիճ, եւ այսպիսով թունաւորում իրենց մատղաշ անդամների միտքն ու զգացումը... Հայօրէն դաստիարակւելու կարօտ ամէն էակ - մանուկ, պատանի, երիտասարդ - կարիք ունի իր յաւիտենական մօր ծծին, իր ցեղին: Արդ, թէ ինչո՞ւ պէտք է ողբալ ճակատագիրն այն բոլոր դժբախտների, որոնք դեռ միացած չեն Յեղակրօնութեան: ... Չէ՛ կարելի ջահել լինել - պատանի ու երիտասարդ լինել - եւ ցեղակրօն չլինել: Հոգեւոր ծերեր են նմանները: Ով ուզում է - սա պէտք է ընդունել որպէս օրէնք - ով ուզում է ոյժի վերածւել եւ իր ցեղի դիմադրական ոյժն աճեցնել՝ մի տեղ, մի՛ միայն մի՛ տեղ ունի - Յեղակրօն ուխտերը:

21 ապրիլ 1937թ.

... Լսի՛ր, եւ մի մոռանար, մի ժողովուրդ, որը չգիտէ իր ներքին սրիկաները պատժել՝ չպիտի կարողանայ պատժել իր գոյութեան արտաքին թշնամիներին:

[1937թ.]

Ընդունի՛ր եւ հասկացո՛ւր ընկերներիդ, որ ամէն հանդէս զօրահանդէս չէ, որ տարին հանդէսներով ու խօսքով լեցնել՝ չի նշանակում ծառայել Հայաստանին:

Վե՛րջ, վե՛րջ պէտք է դրւի ժամանակասպանութեան, որ ասել է ժողովրդասպանութիւն, Հայրենաքանդութիւն ...

[1938թ.]

... Տարօնականութիւնը ոչ քաղաքական շարժում է, ոչ լոգունգ, դա միայն եւ միմիայն օրւայ «նեխած» հայը Մամիկոնեանների բարոյականով հոգեփոխելու մի միջոց է: ...

Տարօնականութեամբ՝ Մամիկոնեանների բարձր նւիրումով պէտք է թրծել օրւայ Հայը...

Տարօրականութիւնը - դա միեւնոյն Յեղակրօնութիւնն է հասակն առած սերունդի համար:

Ամեն անգամ - հաստատում է պատմութիւնը - երբ ժողովուրդը բարոյական քաջութիւն չի ունենում պատժելու իր դժբախտութեան հեղինակներին, արդ միեւնոյն հեղինակների միջոցաւ պատմութիւնը պատժում է ժողովուրդին:

Գարեգին Նժդեհի «Նորայայտ նամակներ» գիրքը պարմական բացայայտումներ է ընդգրկում եւ ասպրածառաք Ներսի մեկնութիւններով համալրում է նրա թողած հսկայական ժառանգութիւնը:

ՄԵՂԱ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ